

Оксана Іванченко

ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ ВИДАВНИЦТВА «ВЕСЕЛКА»

У статті аналізуються основні історичні віхи діяльності Національного спеціалізованого видавництва дитячої літератури «Веселка», які є цінним джерелом дослідження внеску видавництва у формування та розвиток традицій української літератури для дітей.

Ключові слова: Національне спеціалізоване видавництво дитячої літератури «Веселка», видавнича діяльність.

Статья посвящена исследованию основных исторических моментов деятельности Национального специализированного издательства детской литературы «Веселка», которые отобразились на его современном состоянии, и являются ценным источником изучения влияния издательства на развитие традиций украинской литературы для детей.

Ключевые слова: Национальное специализированное издательство детской литературы «Веселка», издательская деятельность.

This article is devoted the activity of National special publishing house of children's literature «Veselka». It is valuable information for investigation about the contribution of this publishing house to formation of children's literature in Ukraine.

Key words: National special publishing house of children's literature «Veselka», publishing activities.

В становленні та розвитку українських національних традицій книгодрукування для дітей значна роль належить видавництву «Веселка». Видавництво, діяльність якого не обмежувалася лише випуском книг, а й включала просвітницьку, роз'яснювальну, культурно-масову, добродійну роботу, вже 76 років успішно функціонує на книжковому ринку. Тому вивчення його досвіду є *актуальним* для сучасних нових видавництв.

Питанню ефективності видавничого бізнесу присвячено низку наукових досліджень з погляду теорії соціальних комунікацій. Зокрема, різні аспекти проблеми висвітлюються у працях М. Тимошика, Е. Огар, І. Копистинської. Незважаючи на відмінності в підходах

до вивчення матеріалу, автори одностайні в погляді на сучасний стан видавничої галузі в Україні: видавнича інфраструктура сформована, проте знаходиться у складній ситуації через брак талановитих авторів, висококваліфікованих редакторів, видавців, менеджерів, утрачену культуру читання та недосконалу законодавчу базу. Тож вивчення історії, позитивного досвіду та недоліків у роботі провідних видавництв дозволить вирішити деякі сучасні проблеми видавничої справи.

Мета статті — з'ясування історичних відомостей, які стали підвалинами формування сучасної культурної політики та вдалої діяльності «Веселки».

Перше в Україні спеціалізоване видавництво, що випускало книги для дітей, було створене рішенням ЦК КП(б)У від 9 березня 1934 року.

Нелегким для українців був цей час: нація щойно пережила тяжкий голодомор 1932–1933 років, однак мала будувати «світле майбутнє», розвивати культуру, заповнювати духовні прогалини після знищення надбаного віками.

Першими виданими книгами були твори Т. Шевченка, І. Франка, М. Коцюбинського, С. Васильченка, П. Панча, Н. Забіли, О. Іваненко та ін. Загалом протягом 1934 року «Дитвидав» (перша назва видавництва) випускає 125 видань [6].

Під час війни «Дитвидав» припиняє роботу, а дитячі книги виходять в інших видавництвах, зокрема, видавництві «Молодь», де була створена редакція дитячої літератури.

У 1956 році згідно з наказом № 2112 Міністерства культури УРСР відновлене Державне видавництво дитячої літератури «Дитвидав УРСР» [10, 1].

У цей період організація книговидавничої справи потребувала докорінних змін. У республіці працювали спеціалізовані видавництва, які дублювали тематику, твори одного автора видавались або перевидавались одночасно в кількох видавництвах. Тому «з метою поліпшення видання дитячої літератури в республіці, наближення її до життя і запитів дітей, посилення організаторської роботи серед письменників для написання нових книг для дітей та підвищення якості художнього оформлення дитячої книжки» [10, 1] виникнення нового спеціалізованого видавництва було цілком своєчасним і обґрунтованим.

Перед «Дитвидавом УРСР» стоїть чітко визначене завдання: видавати класичну сучасну вітчизняну і зарубіжну художню, науково-популярну, науково-фантастичну, пригодницьку літературу для дітей дошкільного, молодшого та середнього шкільного віку, літературу прикладного спрямування для юних техніків, натуралістів, авіамоделістів.

У цілому до штату в цей час входить 46 осіб, які розподілені між десятима структурами: дирекцією (директор, головний редактор, художній редактор, заступник головного редактора, завідувач відділу масової роботи, секретар-стенографістка), книжковими редакціями (завідувачі редакції літератури для дітей дошкільного віку, молодшого шкільного віку, середнього шкільного віку, редакції науково-популярної і науково-фантастичної літератури, редакції класичної і сучасної іноземної художньої літератури), відділом художнього оформлення (завідувач відділу), відділом масової роботи (інструктор-масовик, бібліотекар-бібліограф, секретар), виробничим відділом (завідувач відділу, уповноважений видавництва, калькулятор), плановим відділом (2 особи), відділом постачання та збуту (3 особи), бухгалтерією (6 осіб), адміністративно-господарським відділом (11 осіб), відділом охорони (6 охоронників для видавництва та складів паперу) [10, 2].

У 1961–1963 роках уряд здійснює ряд заходів з упорядкування книговидавничої справи в Україні. У 1964 році створений Державний комітет Української РСР у справах видавництва, поліграфії і книжкової торгівлі, у підпорядкування якого потрапляє і «Дитвидав». Згідно з постановою від 3 квітня 1964 року видавництво перейменовується у «Веселку» [12].

З цього часу розширюється профіль видавництва, яке починає випускати всі види і жанри літератури для дітей. «Веселка» здійснює велику роботу з випуску літератури найрізноманітнішого тематичного спрямування, перекладає твори з 49 мов народів СРСР та 42 мов народів світу. Рукописи для друку добираються так, «щоб діти — від найменших аж до школярів-восьмикласників — мали багатий матеріал і для свого допитливого розуму, для своєї фантазії, і для своїх роботящих рук» [12].

Основними поліграфічними центрами «Дитвидаву», а пізніше й «Веселки» були львівська друкарня «Атлас» (до 1964 року у Львові ді-

яла філія видавництва [14]) та фабрика кольорового друку в Києві [13, 2]. Книги, випущені ними, в цілому відповідали тогочасним вимогам щодо чорно-білого та кольорового друку. Зауваження рецензентів викликає лише одноманітність шрифтів, яка не лише негативно впливає на оформлення, а й ускладнює процес читання: «Друкарні не мають шрифтів великих, таких, які потрібні дитячим книгам, а надто довгий рядок і мілкий шрифт затрудняють читання для недосвідчених читачів, втомлюється зір» [13, 3].

Необхідність економії примушує колектив вдумливо підходити до розробки книги. Так, задля економії паперу В. І. Смородський, який рецензував технічне оформлення книг «Веселки» за 1964 рік, рекомендує «при віршових текстах верстати книгу в два рядки», заповнювати зворот вклейок, не розміщувати ілюстрації на двох сторінках [13, 7].

Політика економії коштів та матеріалів має позитивні наслідки. Так, лише за 11 місяців 1964 року видавництво дало державі 327 тис. крб. прибутку замість запланованих 150. При цьому виконано і план випуску продукції за всіма показниками: за рік видано 198 книг (101,5 %) тиражем 15 514 000 примірників (107 %) [11, 1].

Соціалістичні ідеали переважають у літературі для дітей. До 100-річчя з дня народження Леніна «Веселка» створила цілу низку видань Ленініани, яка налічує понад 50 яскравих книжок: «Ілліч і дівчинка» М. Рильського, «Ленін і сонце» І. Неходи, «Хатинка над озером» Н. Забіли — для найменших читачів; «Слухаєм про Леніна» П. Тичини, «Вулиця Ульянових» Остапа Вишні та ін. — для дітей молодшого шкільного віку; «Ілліч на екрані» Б. Крижанівського», «Ленінка» Ю. Збанацького тощо — для дітей старшого шкільного віку. До 50-річчя утворення СРСР було видано серію «В сім'ї єдиній», до якої ввійшло 15 книг поліпшеного поліграфічного виконання.

Про героїчні і трудові подвиги народу, селянство, школу виходять друком твори В. Козаченка «Біла пляма», Ю. Драбкіна «Балада про більшовицьке підпілля», М. Стельмаха «Гуси-лебеді летять», збірка творів письменників різних радянських республік «Рідний дім».

Звичайно, з огляду на тогочасні духовні взірці багато книг цього періоду були високо оцінені пресою та громадськістю (переважно спеціально організованою для обговорення заздалегідь призначеної для прочитання книги) [4; 8; 11, 43].

Чимало видань указанного періоду отримали високі нагороди. Так, наприклад, збірки В. Бичка «Він в серці у нас», «Зорі над озером», поема «Син Жовтня» відзначені Республіканською комсомольською премією ім. М. Островського, повісті Ю. Збанацького «Ленінка» та В. Канівця «Хлопчик і жарптиця» — преміями на Всесоюзному конкурсі на кращий твір про Леніна для дітей, а повість В. Козаченка «Біла пляма» нагороджена Державною премією УРСР ім. Тараса Шевченка.

З 1973 року у видавництві створюється низка нових редакцій, які займаються підготовкою нестандартних форм книг (книжко-ширмочок, книжок-іграшок та ігрових занять), а також рекламою і пропагандою власної видавничої продукції.

У середині 80-х років «Веселка» видає щорічно 230–240 назв книг. Тираж окремих видань сягає 600–800 тис., а загальний річний тираж — 40 млн примірників. Разом зі зростанням кількісних показників діяльності видавництва, поліпшується ідейно-художній рівень видань і якість їх поліграфічного виконання [16].

Реалізацію видань до 1991 року передбачала державна система книжкової торгівлі, яка давала змогу через об'єднання «Укркнига» з мережею державних книгарень та «Укоопспілка» з книгарнями в райцентрах і селах донести книгу до найвіддаленішого читача [9, 458].

З метою зміцнення зв'язків видавництва з книготорговельними організаціями, вивчення попиту на видання, можливості формування тиражів «Веселка» створює консультаційний редакторський пункт у книгарні «Зміна», де постійно чергують працівники видавництва [15, 170].

Крім того, проводиться удосконалення і самих видань. Так, для упорядкування розстановки та зберігання літератури в книжкових магазинах, на базах і складах, поліпшення культури обслуговування покупців і довідково-бібліографічної роботи з 1 грудня 1965 року на книжках вводяться книготорговельні індекси (на нижній частині звороту титульної сторінки) [15, 280].

Значна увага надається розширенню меж функціонування української літератури. Уже в 1958 році видавництво проводить обмін найкращими книгами зі словацькими колегами, встановлюється листування з авторами, твори яких перекладаються та друкуються. Налагоджуються дружні відносини з видавничими колективами Со-

фії, Берліна, Пекіна, Шанхая, Пхеньяна, Улан-Батора, Варшави, Бухареста, Будапешта та ін. Серед українських книг, які пропонуються іноземним видавництвам для ознайомлення та друку, майже відсутні твори ідеологічного змісту. Це переважно збірки класиків української літератури: Т. Шевченка «Зацвіла в долині», Лесі Українки «Лілея», С. Руданського «Переслів'я», Панаса Мирного «Морозенко». Є книги сучасних авторів: М. Трублаїні «Ліхтарик», Н. Забіли «Рідний Київ» та ін. У 70–80 роках українські книжки «Веселки» експортуються в 128 країн світу [7, 25].

Видавництво має цілу низку і сучасних престижних нагород українських і міжнародних книжкових виставок-ярмарок та конкурсів [1].

За роки роботи «Веселка» видала понад 10 тис. назв книжок загальним тиражем 1 млрд 130 млн примірників [7, 25].

Проте нові економічні умови праці, що виникли з 1991 року, негативно вплинули на діяльність видавництва. Серед багатьох приватних українських видавництв, які займаються випуском дитячих книг, «Веселка» залишається єдиним державним. При цьому фінансування її державою недостатнє. Так, наприклад, державна програма Українська книга в 2006 році не профінансувала жодного видання (внесена до програми була лише одна книга Франка І. Казки), у 2007 році надала 200 тис. грн на видання «Читаночки» П. Воронька та «Найкращого місця на землі» Д. Павличка (1 % від 20 млн грн), а в 2008 році — 600 тис. грн на випуск шести видань (3 % від 40 млн грн виділених з держбюджету) [5].

Проблема реалізації продукції для видавництва нині є чи не найгострішою. Адже, крім підготовки та випуску видання, його потрібно ще й успішно продати. З цією метою у видавництві створено Всеукраїнський центр дитячої книги, який відповідає за пошук шляхів продажу книг.

Щорічно видавництво бере участь у всеукраїнських виставках-ярмарках, організовує зустрічі з читачами в навчальних закладах, дитячих будинках, лікарнях. Інформація рекламного характеру розміщена у власних виданнях (наприклад, на обкладинці журналу «Веселочка»), мережі Інтернет [3].

Однак, навіть у фінансово скрутні для «Веселки» 90-і роки видавництво підготувало та випустило понад 600 назв книжок загальним

накладом понад 600 млн примірників, розширило тематику, започаткувало нові серії, повернуло читачам десятки несправедливо забутих і заборонених імен українських письменників [7, 25].

19 лютого 2010 року Президент України В. А. Ющенко своїм указом надав видавництву статус національного, «враховуючи значення його діяльності для розвитку національного книговидавництва і популяризації української дитячої книги, а також високий професіоналізм його співробітників» [2], що, вважаємо, надасть «Веселці» ширших можливостей у реалізації власних планів.

Отже, багаторічний досвід поваги до книги, читача, національних традицій книгодрукування допоміг «Веселці» сформулювати нову культурну політику та залишитися одним із провідних видавництв України й орієнтиром для багатьох молодих видавництв.

Основні складники успіху видавництва на сучасному видавничому ринку, звичайно, тісно пов'язані з історією його діяльності, проте, є й ціла низка інших факторів, як-от: стабільність та згуртованість колективу, активна робота з читачами, подвижництво, виховання та підтримка власних авторів та ін., що становить предмет нашого подальшого дослідження.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. «Веселці» — 70 // Телекритика [Електронний ресурс]. — 2004. — 9 квітня. — Режим доступу : <http://www.24tv.com.ua/ukraine/2009-04-10/22082.htm>.
2. Видавництву «Веселка» присвоєно статус національного // ЛІГАБізнесІнформ [Електронний ресурс]. — 2010. — 19 лютого. — Режим доступу : <http://www.liga.net>.
3. *Голян Я. П.* «Веселка» живе Україною [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.veselka-ua.com/>.
4. *Дворецкий В.* Георгий Почепцов. Я и страна моя / В. Дворецкий // Детская литература. — 1978. — № 5. — С. 78–79.
5. *Жила О.* Невеселий ювілей : Державне видавництво без державної підтримки / О. Жила // Новинар. — 2009. — 3 квітня.
6. *Недогібченко І.* Книга для дітей в Україні : до проблем якості [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1382>.
7. *Огар Е. І.* Дитяча книга : проблеми видавничої підготовки : [навч. пос. для студ. вищ. навч. закл.] / Українська академія друкарства. / Е. І. Огар. — Львів : Аз-Арт, 2002. — 160 с.

8. *Савицкий Л.* Леонид Ключев. Таискина бухта / Л. Савицкий // Детская литература. — 1976. — № 10. — С. 51–52.
9. *Тимошик М.* Історія видавничої справи : [підруч.] / М. Тимошик. — [2-ге вид., випр.]. — К. : Наша культура і наука, 2007. — 496 с. — (Серія «Бібліотека видавця, редактора, автора»).
10. ЦДАМЛМУ. — Ф. 667. — Оп. 1. — Од. зб. 3. — Л. 1–2.
11. ЦДАМЛМУ. — Ф. 667. — Оп. 1. — Од. зб. 325. — Л. 1–43.
12. ЦДАМЛМУ. — Ф. 667. — Оп. 1. — Од. зб. 326.
13. ЦДАМЛМУ. — Ф. 667. — Оп. 1. — Од. зб. 442. — Л. 1–7.
14. ЦДАМЛМУ. — Ф. 667. — Оп. 1. — Од. зб. 446.
15. ЦДАМЛМУ. — Ф. 667. — Оп. 1. — Од. зб. 448. — Л. 170–280.
16. ЦДАМЛМУ. — Ф. 667. — Оп. 1. — Од. зб. 3502. — Л. 1.